

В РЯДАХ УПА

ПЕРЕДМОВА

Вирізками з фільму можна б назвати оці спомини колишніх бійців УПА: вирізками з величнього і захоплюючого фільму, що ним є довголітня героїська боротьба Української Повстанської Армії проти брутально-німецького і проти червоно-московського окупантів.

Зміст цього «фільму» величний, бо ставить він перед-наші очі героїську боротьбу горстки — в порівнянні з багатомільйоновими масами гітлерівських і большевицьких орд, — безстрашних бійців УПА проти тих наїзницьких орд.

Захоплюючий він безмежною відданістю членів УПА й ОУН справі оборони чести й інтересів Української Нації, одчайдушною мужністю отих незамітних, здавалось, українських інтелігентів, селян і робітників, що залишили свої бюрка, плуги чи фабричні станки і пішли «в ліс», щоб тут з сірих «обивателів» перетворитись протягом ночі в легендарних героїв-багатирів української революції. І часто аж майже казковий зміст цього фільму: бо ж скільки то разів і з яким «знанням справи» переконували нас різні політичні й військові «специ», що ніякий спротив поневоленого народу могутній гітлерівській Німеччині, ні тим більше, могутній, а ще більш безоглядній большевицькій Москві немислимий, бо, мовляв, жахлива військово-політична машина гноблення обох тих велетів розчавить кожного смільчака, що зважиться протиставитись їм; то як же ж змогли протиставитись їм довгі роки смільчаки, зібрані в лісах під прапорами УПА?

А однак — який же дійсний, який правдивий цей величний, захоплюючий і майже казковий «фільм» — героїської боротьби УПА! То й не диво, що, ставши чинником могутнього духового переродження українського народу, чинником привернення та зміцнення віри у свої сили і гордого національного самопочуття своєї гідности, ця героїська боротьба стала джерелом

Мірчук Петро

М 64 В рядах УПА. Відродження великої ідеї. Трагічна перемога. Євген Коновалець. / Петро Мірчук. — Київ: Центр учбової літератури, 2023. — 468 с.

ISBN 978-617-673-934-0

ISBN 978-617-673-934-0

надхнення і темою нових пісень, легенд, повістей і поем. Як кілька віків тому геройська боротьба українського козацтва.

Але спомини — це не поеми і не повісті. Це лиш коротке, вриване передання звичайними словами того, що переживав сам учасник тієї епопеї, член якогось відділу УПА.

Стиль тих споминів часто позбавлений усяких поетичних засобів; він твердий, шорсткий і простий, як тверде, шорстке й просте само вояцьке життя.

Хоча, — чи ж не мають якраз такі прості й безпосередні розповіді самих учасників та співтворців тієї величної епопеї більше чару, як поетизоване переспівування їх? А, з другого боку, не є це й строго наукова праця, пропущена через млинок наукового критицизму і втиснена в рямці наукової систематики. Хоча це не відбирає їм, оцим споминам, а може якраз ще збільшує, їхню особливу вартість, як джерельних причинків до історії і як тієї канви, на якій фаховий історик ткатиме вміло свою наукову працю.

І тому ми зовсім свідомо не підмальовували цих споминів, не обтинали їх за вимогами науковости, не прикрашували поетичними засобами, а намагались задержати, наскільки це лише було можливим, їхній первісний стиль, їхню форму і навіть особливості вислову кожного з авторів спомину.

Спомини укладені в збірці один по одному за вимогами хронологічного порядку. Очевидно, настільки, наскільки це можливо, бо ж спомин охоплює часто довший протяг часу і через те закінчується пізнішим періодом, аніж наступний спомин починається. Та назагал принцип хронологічності в розміщенні споминів збережений, і завдяки тому читач проходить думками окремі періоди боротьби УПА рік за роком, так, як вони проходили в дійсності. При закінченні лише треба пам'ятати, що це спомини тих колишніх бійців УПА, що переважно в 1947 і 1948 рр. перейшли рейдуючими відділами на Захід, а тому й немає в цій збірці споминів з боротьби УПА після тих років, хоч відомо, що боротьба УПА не припинилась, а

приймавши дещо інші форми, ведеться на Українських Землях по сьогоднішній день.

Перший спомин — «В лавах УПА на Волині» — дає картину політичної, а вірніше психологічно-політичної дійсности на тому північно-західньому закутку української землі, де зродилась УПА. Без усякого апіорного ідеологічнополітичного наставлення, автор реєструє об'єктивно факт за фактом так, як він їх бачив, починаючи моментом розвалу Польщі у вересні 1939 року. Фотографічне представлення відносин під час приходу большевиків і під час большевицької окупації Західної України в рр. 1939»-41 помагає зрозуміти чому то Полісся, де за часів польської влади були досить помітні комуністичні впливи, в період німецької окупації стало несприйнятливим на большевицьку пропаганду, вороже поставилось до большевицької партизанки і, замість сподіваного скомунізування, стало якраз закутком, де зродилась Українська Повстанська Армія. Таким же способом фотографування передає автор спомину й самий процес повстання УПА: йому невідомі організаційні заходи ОУН, і він передає нам тільки і тільки те, що він сам, як сірий громадянин, бачив.

«У відділі ризунівців» та «З Карпат у Перемищину» — дуже нагадують своїм стилем «Анабазіс» Ксенофонта. Це неначе дослівний передрук окремих сторінок із записника боїв і походів. Ми умисне зберегли незмінним такий стиль споминів, бо він найкраще відзеркалює умовини партизанської боротьби: марші, бої, постої, рейди, засідки на ворога і прориви з ворожого оточення, наступи і відступи, безупинну фізичну й моральну напругу вдень і вночі, деньу-день і ніч-у-ніч, — оту сповидну монотонність повторности безлічі моментів, що з них кожен, насправді, є важким іспитом мужности й гарту духа українського повстанця.

«Збройна зустріч з новим наїзником» — це промовиста посвідка зрілости тих, що в рядах УПА складали той важкий іспит мужности й гарту духа: не білими прапорами капітуляції, ні тим більше рабською покорою слухняности зустрічав український нарід нового, червоно-московського окупанта, а

зброєю, боєм. Велетенська числова й технічна перевага ворога неспроможна залякати загартованого в боях українського повстанця. Хресний вогонь першої збройної зустрічі з новим наїзником ще більше гартує його і він, український повстанець, з ще більшим завзяттям іде назустріч новим боям.

«Бойове хрещення сотні к-ра Веселого» — клясичний взірець бойового хрещення, що його проходив кожний відділ УПА. Цей спомин інтересний, крім того, принагідними згадками про найтіснішу співпрацю відділів УПА з підпільною сіткою революційної ОУН, завдяки якій частини УПА, перемаршовуючи з місця на місце, не затрачували ніколи організаційного зв'язку з українським цивільним населенням.

«Коли до слова прийшла «людова» Польща», — прийшлося Українській Повстанській Армії звернути свою зброю ще й проти червоних поляків, в обороні виселюваних з прадідних земель українських лемків і холмцаків. Як невідривну частину єдиної України, захищали т. зв. Закерзоння українські юнаки, що народились в Галичині, на Буковині чи Наддніпрянщині, скроплюючи цю частину рідної землі своєю гарячою кров'ю. І без окремих роз'яснень, серцем відчув кожен український мешканець тієї землі, лемко і холмцак, що той, хто в його обороні готов скласти в нерівному бою своє життя, близький йому, рідний, брат. Тому молоді лемки й холмцаки живо відгукуються на поклик УПА і охоче стають в ряди своєї, рідної Української Повстанської Армії.

«Фрагменти гарячих днів» і «У Чорному Лісі» є стилістичним протиставленням споминам «У відділі різунівців» і «Перший рейд куреня к-ра Прута». Тут немає вже сухого хронологічного нотування всіх замітніших дій і пригод даної частини, але, замість того, подані вибрані з записника тільки окремі характеристичні моменти, що, зібрані разом, всесторонньо змальовують повстанське життя.

«Найкраща зброя партизанів» дає відповідь на часто ставлене питання, чим пояснити те, що слабкі своєю кількістю повстанці не лише вміли успішно протиставитись безмірно сильнішому ворогові, але й завдавали йому раз-по-раз

дошкульних ударів. Це несподіване заскакування ворога було тією найуспішнішою зброєю повстанця. Перед війною мілітарні теоретики гітлерівської Німеччини та СРСР легковажили собі всяку партизанку й рішуче заперечували можливість ведення повстанської боротьби поневолених народів партизанськими методами проти таких мілітарних потуг, як гітлерівська Німеччина й СРСР. Та дійсність під час другої світової війни переконала кожного, що партизанська тактика, величезна рухливість і несподіване заскакування з сторони невеличких повстанських загонів дається безмірно дошкульніше взнаки регулярному військові, аніж важкі фронтальні наступи вдесятеро сильніших регулярних частин ворожої армії.

Та спомини «Невдала відпустка», «Змінне щастя партизана» й «У засідці та в оточенні» пригадують, що приходилось не раз і повстанцям бути немилу заскоченими. Щастя змінне й для борця за правду. Ворог теж використовує всі засоби. Він теж приготує засідки, пастки й оточення. І повстанцеві треба вміти не лише самому організувати засідки на ворога, але й вириватись із ворожої пастки та засідки. Тим більше, що ворог чисельно й технічно сильніший.

«Несподіваний гість» вносить в одностайне повстанське життя, характеристичне безкомпромісовістю боротьби проти наїзника, новий момент. Питання, як оцінює боротьбу УПА та збройного підпілля в Україні українська політична еміграція, живо цікавило учасників тієї боротьби, але не становило для них ніколи якоїсь окремої проблеми, бо вони були завжди свято переконані в тому, що всі українці на чужині вміють належно оцінити їхню боротьбу й використати створений тією боротьбою морально-політичний капітал для української справи на міжнародному форумі.

Тому, коли до рук українських повстанців попало випадково число видаваної в Західній Німеччині української газетки «Українські Вісті», яка непристойно облповувала протибольшевицьку боротьбу ОУН-УПА-УГВР і тих, хто веде ту боротьбу, то їм важко було повірити, що таку газету видає не НКВД, але таки справді якийсь гурт українських політичних

емігрантів. Українські повстанці, що вміли успішно відбивати всякі удари червоно-московського наїзника, мусіли знаходити в собі ще й окремих гарт духа, щоб не піддаватись моральним ударам з рук тих, від яких вони ждали щирої допомоги.

«Ой там під лісом», їх було сімнадцять» і «Я спізнився на один день» ілюструють ту жорстоку дійсність, в якій українським повстанцям приходиться вести свою боротьбу в обороні українського народу: дійсність, в якій безоглядний наїзник топче з глуфом навіть шановані всіми культурними народами основні вимоги гуманітарності, мордуючи безжалісно важкоранених і хворих, лікарів і медсестер, і по-варварськи руйнуючи дощ енту шпиталі, де лікувались українські повстанці.

«Загибель ген. Сверчевського» і «Присмиріння Кузмини» документують, що українські повстанці, хоч чисельно і під оглядом технічного вивінування батато слабші від ворога, вміли таки завдавати ворогові дошкульних ударів. Ворог відчував на власній шкурі, що за його звірства супроти українського народу треба йому дорого платити, що за неповинну смерть українського селянина впаде на голову злочинця важка караюча рука українського повстанця. Такої кари не уникнув і сам польський міністер, колишній комуністичний «герой» Еспанської війни Вальтер-Сверчевський, що прибув на Закерзоння для особистого керування військовими діями проти УПА з бутними перехвалками, мовляв: за кілька днів не стане в живих на Закерзонні ні одного українського повстанця. Українські повстанці гідно привітали чванькуватого червоного генерала і в відповідь на польські перехвалки послали Варшаві свого гостинця — домовину з його трупом.

«До останнього набою» і «Не скажу», — два приклади безмежного завзяття та моральної видержливості, — засвідчують, що українські повстанці не дарма виховувались на заповідях українського націоналіста: «Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї» і «Ні погрози, ні тортури, ані смерть не зневолять тебе виявити тайну».

Поняття «капітуляція» стало для українського повстанця зовсім чужим: він б'ється до останнього набою, а в безвиглядному положенні воліє вмерти, аніж піддатись на ласку ворога. Очевидна річ, що умовини партизанської боротьби створюють часом ситуацію, в якій і український повстанець, — доведений пораненням до втрати притомності, або й несподівано переможений в суматосі бою так, що не стало змоги врятуватись смертю, — попадає живим в руки ворога. Але й тоді він не дає себе залякати ні погрозами, ні варварськими тортурами садистів-катів, ні жахливою смертю в муках, і не пробує рятувати свого життя коштом зради місць постою частин УПА та організаційної сітки революційного підпілля. «Не скажу!» — це єдина відповідь катованого українського революціонера-повстанця, що нею він з погордою плює в лице кровожадного ката.

«Повстанський Свят-Вечір», «Свят-Вечірня пригода» і «Великдень 1947» говорять про те, що навіть такі великі свята, як Свят-Вечір і Великдень, не обходяться повстанцеві без небезпек, боїв і крайнього напруження безупинного бойового поготівля. Та, разом з тим, ці три спомини цікавіші і принагідніші засвідченням, — а та принагідність ще збільшує вартість такого свідчення, — як сильно прив'язані всі члени УПА та збройного підпілля до української релігійної традиції і до своєї віри взагалі. Це свідчення особливо цікавіше для еміграції, серед якої особливого сорту «прогресивні націоналісти» ширять «крайові» «інформації» про те, нібито серед членства УПА й українського підпілля в Краю зобов'язує — релігійна індеферентність.

«З обіймів смерти», «Щасливе числа», «Повстанцям і Бог помагає» та «Під її покровом» це кілька із безлічі дійсних випадків, коли щаслива втеча повстанця з обіймів смерти видається прямо чудом. Хто сам не переходив ніколи важких пригод, тому може здаватись все те мало правдоподібною вигадкою; але хто сам бував «на возі й під возом», той знає, що життя більш вигадливе, аніж найбуїніша уява поетів та письменників, і різні пригоди, які, якщо б були тільки

надхнення і темою нових пісень, легенд, повістей і поем. Як кілька віків тому геройська боротьба українського козацтва.

Але спомини — це не поеми і не повісті. Це лиш коротке, вриване передання звичайними словами того, що переживав сам учасник тієї епопеї, член якогось відділу УПА.

Стиль тих споминів часто позбавлений усяких поетичних засобів; він твердий, шорсткий і простий, як тверде, шорстке й просте само вояцьке життя.

Хоча, — чи ж не мають якраз такі прості й безпосередні розповіді самих учасників та співтворців тієї величної епопеї більше чару, як поетизоване переспівування їх? А, з другого боку, не є це й строго наукова праця, пропущена через млинок наукового критицизму і втиснена в рямці наукової систематики. Хоча це не відбирає їм, оцим споминам, а може якраз ще збільшує, їхню особливу вартість, як джерельних причинків до історії і як тієї канви, на якій фаховий історик ткатиме вміло свою наукову працю.

І тому ми зовсім свідомо не підмальовували цих споминів, не обтинали їх за вимогами науковости, не прикрашували поетичними засобами, а намагались задержати, наскільки це лише було можливим, їхній первісний стиль, їхню форму і навіть особливості вислову кожного з авторів спомину.

Спомини укладені в збірці один по одному за вимогами хронологічного порядку. Очевидно, настільки, наскільки це можливо, бо ж спомин охоплює часто довший протяг часу і через те закінчується пізнішим періодом, аніж наступний спомин починається. Та назагал принцип хронологічності в розміщенні споминів збережений, і завдяки тому читач проходить думками окремі періоди боротьби УПА рік за роком, так, як вони проходили в дійсності. При закінченні лише треба пам'ятати, що це спомини тих колишніх бійців УПА, що переважно в 1947 і 1948 рр. перейшли рейдуючими відділами на Захід, а тому й немає в цій збірці споминів з боротьби УПА після тих років, хоч відомо, що боротьба УПА не припинилась, а

приймавши дещо інші форми, ведеться на Українських Землях по сьогоднішній день.

Перший спомин — «В лавах УПА на Волині» — дає картину політичної, а вірніше психологічно-політичної дійсности на тому північно-західньому закутку української землі, де зродилась УПА. Без усякого апіорного ідеологічнополітичного наставлення, автор реєструє об'єктивно факт за фактом так, як він їх бачив, починаючи моментом розвалу Польщі у вересні 1939 року. Фотографічне представлення відносин під час приходу большевиків і під час большевицької окупації Західної України в рр. 1939»-41 помагає зрозуміти чому то Полісся, де за часів польської влади були досить замітні комуністичні впливи, в період німецької окупації стало несприйнятливим на большевицьку пропаганду, вороже поставилось до большевицької партизанки і, замість сподіваного скомунізування, стало якраз закутком, де зродилась Українська Повстанська Армія. Таким же способом фотографування передає автор спомину й самий процес повстання УПА: йому невідомі організаційні заходи ОУН, і він передає нам тільки і тільки те, що він сам, як сірий громадянин, бачив.

«У відділі ризунівців» та «З Карпат у Перемищину» — дуже нагадують своїм стилем «Анабазіс» Ксенофонта. Це неначе дослівний передрук окремих сторінок із записника боїв і походів. Ми умисне зберегли незмінним такий стиль споминів, бо він найкраще відзеркалює умовини партизанської боротьби: марші, бої, постої, рейди, засідки на ворога і прориви з ворожого оточення, наступи і відступи, безупинну фізичну й моральну напругу вдень і вночі, деньу-день і ніч-у-ніч, — оту сповидну монотонність повторности безлічі моментів, що з них кожен, насправді, є важким іспитом мужности й гарту духа українського повстанця.

«Збройна зустріч з новим наїзником» — це промовиста посвідка зрілости тих, що в рядах УПА складали той важкий іспит мужности й гарту духа: не білими прапорами капітуляції, ні тим більше рабською покорою слухняности зустрічав український нарід нового, червоно-московського окупанта, а

зброєю, боєм. Велетенська числова й технічна перевага ворога неспроможна залякати загартованого в боях українського повстанця. Хресний вогонь першої збройної зустрічі з новим наїзником ще більше гартує його і він, український повстанець, з ще більшим завзяттям іде назустріч новим боям.

«Бойове хрещення сотні к-ра Веселого» — клясичний взірець бойового хрещення, що його проходив кожний відділ УПА. Цей спомин інтересний, крім того, принагідними згадками про найтіснішу співпрацю відділів УПА з підпільною сіткою революційної ОУН, завдяки якій частини УПА, перемаршовуючи з місця на місце, не затрачували ніколи організаційного зв'язку з українським цивільним населенням.

«Коли до слова прийшла «людова» Польща», — прийшлося Українській Повстанській Армії звернути свою зброю ще й проти червоних поляків, в обороні виселюваних з прадідних земель українських лемків і холмшаків. Як невідривну частину єдиної України, захищали т. зв. Закерзоння українські юнаки, що народились в Галичині, на Буковині чи Наддніпрянщині, скроплюючи цю частину рідної землі своєю гарячою кров'ю. І без окремих роз'яснень, серцем відчув кожен український мешканець тієї землі, лемко і холмшак, що той, хто в його обороні готов скласти в нерівному бою своє життя, близький йому, рідний, брат. Тому молоді лемки й холмшаки живо відгукуються на поклик УПА і охоче стають в ряди своєї, рідної Української Повстанської Армії.

«Фрагменти гарячих днів» і «У Чорному Лісі» є стилістичним протиставленням споминам «У відділі різунівців» і «Перший рейд куреня к-ра Прута». Тут немає вже сухого хронологічного нотування всіх замітніших дій і пригод даної частини, але, замість того, подані вибрані з записника тільки окремі характеристичні моменти, що, зібрані разом, всесторонньо змальовують повстанське життя.

«Найкраща зброя партизанів» дає відповідь на часто ставлене питання, чим пояснити те, що слабкі своєю кількістю повстанці не лише вміли успішно протиставитись безмірно сильнішому ворогові, але й завдавали йому раз-по-раз

дошкульних ударів. Це несподіване заскакування ворога було тією найуспішнішою зброєю повстанця. Перед війною мілітарні теоретики гітлерівської Німеччини та СРСР легковажили собі всяку партизанку й рішуче заперечували можливість ведення повстанської боротьби поневолених народів партизанськими методами проти таких мілітарних потуг, як гітлерівська Німеччина й СРСР. Та дійсність під час другої світової війни переконала кожного, що партизанська тактика, величезна рухливість і несподіване заскакування з сторони невеличких повстанських загонів дається безмірно дошкульніше взнаки регулярному військові, аніж важкі фронтальні наступи вдесятеро сильніших регулярних частин ворожої армії.

Та спомини «Невдала відпустка», «Змінне щастя партизана» й «У засідці та в оточенні» пригадують, що приходилось не раз і повстанцям бути немиліо заскоченими. Щастя змінне й для борця за правду. Ворог теж використовує всі засоби. Він теж приготує засідки, пастки й оточення. І повстанцеві треба вміти не лише самому організувати засідки на ворога, але й вириватись із ворожої пастки та засідки. Тим більше, що ворог чисельно й технічно сильніший.

«Несподіваний гість» вносить в одностайне повстанське життя, характеристичне безкомпромісовістю боротьби проти наїзника, новий момент. Питання, як оцінює боротьбу УПА та збройного підпілля в Україні українська політична еміграція, живо цікавило учасників тієї боротьби, але не становило для них ніколи якоїсь окремої проблеми, бо вони були завжди свято переконані в тому, що всі українці на чужині вміють належно оцінити їхню боротьбу й використати створений тією боротьбою морально-політичний капітал для української справи на міжнародному форумі.

Тому, коли до рук українських повстанців попало випадково число видаваної в Західній Німеччині української газетки «Українські Вісті», яка непристойно облповувала протибольшевицьку боротьбу ОУН-УПА-УГВР і тих, хто веде ту боротьбу, то їм важко було повірити, що таку газету видає не НКВД, але таки справді якийсь гурт українських політичних

емігрантів. Українські повстанці, що вміли успішно відбивати всякі удари червоно-московського наїзника, мусіли знаходити в собі ще й окремих гарт духа, щоб не піддаватись моральним ударам з рук тих, від яких вони ждали щирої допомоги.

«Ой там під лісом», їх було сімнадцять» і «Я спізнився на один день» ілюструють ту жорстоку дійсність, в якій українським повстанцям приходиться вести свою боротьбу в обороні українського народу: дійсність, в якій безоглядний наїзник топче з глуфом навіть шановані всіма культурними народами основні вимоги гуманітарності, мордуючи безжалісно важкоранених і хворих, лікарів і медсестер, і по-варварськи руйнуючи дощ енту шпиталі, де лікувались українські повстанці.

«Загибель ген. Сверчевського» і «Присмиріння Кузмини» документують, що українські повстанці, хоч чисельно і під оглядом технічного вивінування батато слабші від ворога, вміли таки завдавати ворогові дошкульних ударів. Ворог відчував на власній шкурі, що за його звірства супроти українського народу треба йому дорого платити, що за неповинну смерть українського селянина впаде на голову злочинця важка караюча рука українського повстанця. Такої кари не уникнув і сам польський міністер, колишній комуністичний «герой» Еспанскої війни Вальтер-Сверчевський, що прибув на Закерзоння для особистого керування військовими діями проти УПА з бутними перехвалками, мовляв: за кілька днів не стане в живих на Закерзонні ні одного українського повстанця. Українські повстанці гідно привітали чванькуватого червоного генерала і в відповідь на польські перехвалки послали Варшаві свого гостинця — домовину з його трупом.

«До останнього набою» і «Не скажу», — два приклади безмежного завзяття та моральної видержливості, — засвідчують, що українські повстанці не дарма виховувались на заповідях українського націоналіста: «Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї» і «Ні погрози, ні тортури, ані смерть не зневолять тебе виявити тайну».

Поняття «капітуляція» стало для українського повстанця зовсім чужим: він б'ється до останнього набою, а в безвиглядному положенні воліє вмерти, аніж піддатись на ласку ворога. Очевидна річ, що умовини партизанської боротьби створюють часом ситуацію, в якій і український повстанець, — доведений пораненням до втрати притомності, або й несподівано переможений в суматосі бою так, що не стало змоги врятуватись смертю, — попадає живим в руки ворога. Але й тоді він не дає себе залякати ні погрозами, ні варварськими тортурами садистів-катів, ні жахливою смертю в муках, і не пробує рятувати свого життя коштом зради місць постою частин УПА та організаційної сітки революційного підпілля. «Не скажу!» — це єдина відповідь катованого українського революціонера-повстанця, що нею він з погордою плює в лице кровожадного ката.

«Повстанський Свят-Вечір», «Свят-Вечірня пригода» і «Великдень 1947» говорять про те, що навіть такі великі свята, як Свят-Вечір і Великдень, не обходяться повстанцеві без небезпек, боїв і крайнього напруження безупинного бойового поготівля. Та, разом з тим, ці три спомини цікавіші інакше, — а та цікавість ще збільшує вартість такого свідчення, — як сильно прив'язані всі члени УПА та збройного підпілля до української релігійної традиції і до своєї віри взагалі. Це свідчення особливо цікавіше для еміграції, серед якої особливого сорту «прогресивні націоналісти» ширять «крайові» «інформації» про те, нібито серед членства УПА й українського підпілля в Краю зобов'язує — релігійна індеферентність.

«З обіймів смерти», «Щасливе числа», «Повстанцям і Бог помагає» та «Під її покровом» це кілька із безлічі дійсних випадків, коли щаслива втеча повстанця з обіймів смерти видається прямо чудом. Хто сам не переходив ніколи важких пригод, тому може здаватись все те мало правдоподібною вигадкою; але хто сам бував «на возі й під возом», той знає, що життя більш вигадливе, аніж найбуїніша уява поетів та письменників, і різні пригоди, які, якщо б були тільки